

„Неосманизмът“ в Турция - предпоставки за възникване, параметри, цели, предизвикателства и перспективи – кратък преглед

Проф. дфсн., д-р ист. Нако Стефанов

Neoosmanism in Turkey - Prerequisites for Occurrence, Parameters, Objectives, Challenges and Perspectives – Short Overview

Prof. Nako Stefanov, PhD in History, Dr. Habilis in Philosophy

Abstract

In recent years we are witnessing the transformation of Turkey in techno-economic, socio-political and even spiritual and cultural aspects. This change is accompanied by desire of the elite and will of the state for different from the previous international and geopolitical role. Without total denying of the Kemalist heritage in Ankara were "born" new ambitions and goals. This relatively new and complex amalgam of ideas, policies, actions and interactions was easily called by international observers "neoosmanism", although this term is not very accurate in the description of the aspirations of the ruling configuration because:

- At one hand we actually are witnessing a determined policy of "building" a "paternalistic" type of relationship with the countries which were once part of the Ottoman Empire;*
- On the other, however, actively is conducting Pan-Turkist course, aimed to peoples and countries, which never were part of the Ottoman Empire;*
- Thirdly there is the imposition of some sort of "panislamism" by offering a model of "moderate Islam" acceptable to the West, but it contains within itself the seed of centripetal ambition for "new Caliphate".*

In this report we are providing a short overview of the prerequisites for occurrence, visible parameters, hidden purposes, inevitable challenges and likely prospects of "neo-ottomanism" as a new form of functioning of the Republic of Turkey. At the end we are trying to make a conclusion, concerning what should be the reaction of Bulgaria because the "neoosmanism" of Turkey poses a number of questions in regard with the Bulgarian people and state.

Keywords: Globalization, regionalization, neoosmanism, panislamism, New Caliphate, Kemalist heritage, Ottoman Empire

Въведение

Темата за „неосманизма“ като идеология и политика е изключително важна, актуална и показателна във връзка с промените, извършващи се в зоната на Мала Азия, но и в света като цяло. В процеса на пропукване на „съвременната глобализация“, т.е. на реализацията на „глобализъм по американски“, ставаме свидетели на започваща се „регионализация“ и „квази-регионализация“ с дълбоко отиващи последствия. Много актуална и важна е тази тема за Балканите, и особено за България, поради това, че „неосманизмът“ разглежда регионът като един от ключовите обекти на влияние и въздействие.

През последните години ставаме свидетели на трансформация на Турция в технико-икономически, социално-политически и даже духовно-културен план. Тази

промяна се съпровожда с желание на част от елита, формиращ волята на държавата, за различна от досегашната международна и геополитическа роля. Без да се отрича тотално кемалисткото наследство в Анкара се „раждат“ нови амбиции и цели. Тази относително нова и сложна амалгама от идеи, политики, въздействия и взаимодействия бе наречена с „лека ръка“ от международните наблюдатели „неоосманизъм“, макар че този термин не е много точен в описанието на стремежите на управляващата страната конфигурация, тъй като:

- От една страна действително сме свидетели на целенасочена политика на „строителството“ на „патерналистки“ тип взаимоотношения със страните, били навремето част от Османската империя;
- От друга, обаче, активно се провежда и пантюристски курс, нацелен на народи и страни, които никога не са били част от Османската империя;
- От трета се наблюдава налагането на своеобразен „панисламизъм“ чрез предлагането на модел на „умерен ислям“, приемлив за Запада, но съдържащ в себе си зърното на центростремителни амбиции за „нов Халифат“.

Фиг. 1. Карта на Османската империя

Целите на дадения доклад е да се направи преглед на този феномен, да се синтезират определени реалистични оценки и изводи, както и да се очертаят възможни перспективи и предизвикателства. Тези цели се постигат чрез следните задачи, структурирани в няколко раздела, а именно:

1. Предпоставки за възникване на „неосманизма“ като идеология и ядро на политическа практика;
2. Основни измерения и цели на „неосманизма“ в съвременна Турция;
3. Перспективи и предизвикателства пред „неосманизма“ като идеология и политика.

В заключение се правят изводи за това, каква би следвало да бъде реакцията на България, доколкото „неосманизмът“ на съседна Турция поставя редица, „меко“ казани, въпроси пред българския народ и държава.

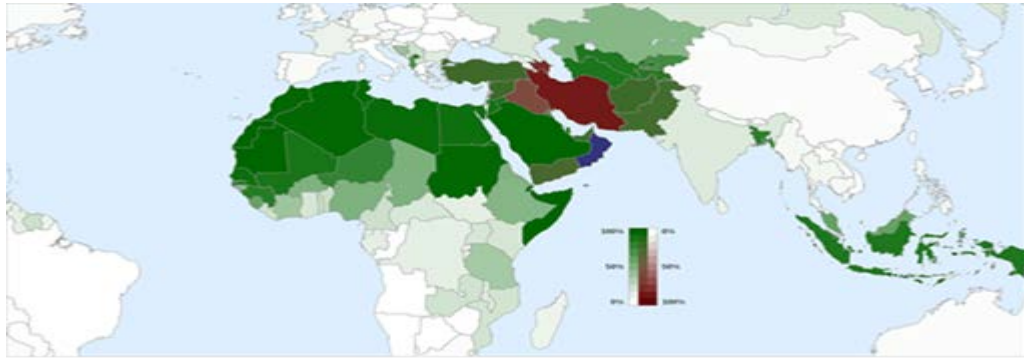
В качеството на методологическа платформа са използвани такива подходи като:

- Системен подход, съгласно който разглежданият феномен представлява съвкупност от взаимосвързани компоненти, действащи като едно цяло;
- Геополитически и геоикономически подходи - последните „виждат“ политическите и икономическите отношения през призмата на конкретната специфика на формираната географско-природна среда, създаваща уникални формати на взаимодействия;
- Исторически подход, изхождащ от презумпцията, че обектът не може да бъде разбран ако не го анализираме в исторически план, т.е. как се е развивал във времето и пространството.
- Цивилизационният подход, според който в историческото време и пространство се формират сложни политическо-икономически, идейно-религиозни, социо-културни и прочее комплекси, които се отличават един от друг. Те често влизат в сложни и противоречиви взаимоотношения и взаимодействия, но именно те формират базовите платформи на съществуване на човечеството.

Предпоставки за възникване на „неосманизма“ като идеология и ядро на политическа практика

Неосманизмът“ като явление в сферата на идеологията и политиката е комплексен резултат от редица фактори и събития във времето. Този комплекс синтезира феномени в геополитически, геоикономически, религиозни, цивилизационни, политически, икономически и прочее аспекти, чието изброяване ще отнеме време и място. Те са „оплетени“ в сложна причинно-следствена и понякога вътрешно-противоречива връзка. Сред ключовите фактори ще отбележим следните:

1. Цивилизационната компонента - Неоосманизмът е преосмисляне на непревзможната имперска носталгия на голяма историческа държава, недоволна от положението и ролята си в света. Това преосмисляне се извършва на фона на засилване на „Глобалния“ и „Политическия ислям“, базирани на идеите на „Панисламизма“. както и на фона на „новото възрождане“ на „Пантюркизма“ („Пантуранизма“).

Фиг.2. Карта на разпространение на исляма в световен план – колкото по-тъмен е цветът, толкова по-висок е относителния дял на мюсюлманите сред населението на съответната страна

Тук ще цитираме казаното в италианското геополитическо списание Limes, което в статията си „Завръщането на султана“(Il ritorno del sultano) подчертава следното: «Империиите никога не умират, ако техните основи не са изтръгнати с корена и не са засипани със сол. Техният дух живее в много поколения, както на потомците на господстващите, така и на подчинените народи. Те са готови отново да се възродят при първия удобен случай, само геополитическият натиск над тях да отслабне, а редът, провъзгласен за вечен, се окаже крехък и разнебитен“.¹

Фиг.3. Карта на разпространението на тюркските народи в глобален план

¹ Limes, 4, 2010, «Il ritorno del sultano»,19.

2.Геополитическата и геикономическата компонента – Несъмнено феноменът на „неоосманизма“ не следва да се разглежда само като локално явление. Тъй като перспективите на неговото развитие са свързани с определени тенденции в глобалната динамика.

От една страна са верига от събития, свързани с разпада на СССР и източноевропейския социализъм. Този разпад доведе до формирането на „глобализацията в края на XX и началото на XXI в. във формата на „американския глобализъм“.

Но самата тази „глобализация по американски“ като следствие от „Глобалната криза“ започна да ерозира. В Щатите се осъществи смяна на „неоконсерваторите“ на върха на външната политика на САЩ с така наречената „реалистическа школа“ около президента Обама и най-вече около новия секретар на Държавния департамент Джон Кери. При тази смяна се наблюдава, ако не отказ от целите, то поне трансформация на средствата за достигане на същите тези цели.

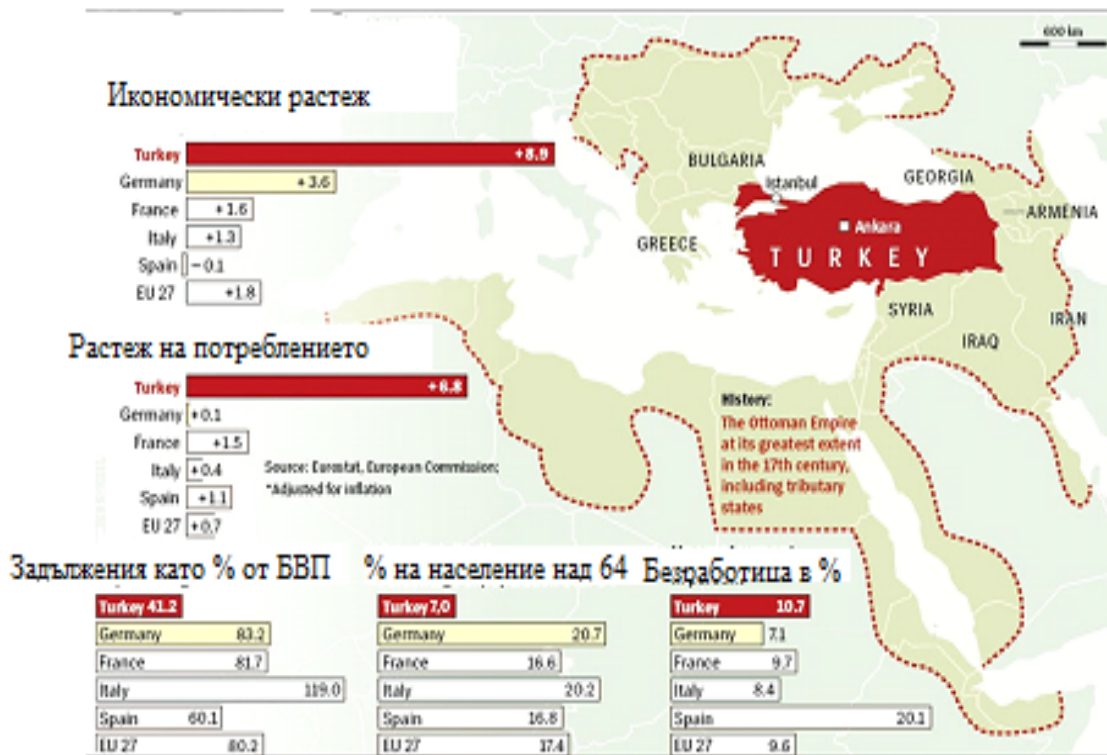
Ключов елемент в кристализиращите разбирания какви да бъдат новите средства е този, че продължаването на „американското лидерство“ през XXI век се нуждае от подкрепата на мрежа от проамерикански „регионални лидери“. Последните за да играят ролята си на регионални хегемони пък са водени от необходимостта да търсят поддръжката на Щатите. Именно такава „симбиоза“ е в основата на явлението на „псевдорегионализацията“. Последната се появи редом с възникването на ядра на действителна „регионализация“ в Източна Азия и Евразия, Европа и Латинска Америка Южна Азия, и другаде.

Определено сред геополитическите фактори, работещи в един противоречив режим на действие може да се спомене също застоялото“ се влизане на Турция в ЕС.

Фиг.4. Турция и ЕС(Европейския съюз)

В социално-икономически план несъмнено стартова точка за възникване на „неоосманизма“ стана динамичното социално-икономическо развитие на Турция, особено в условията на започналата „Глобална криза“. Страната е с БВП от \$1.125 trillion (2012 г.), с което се нарежда на 17 място в света.²

Фиг.5.Динамика на социално-икономическо развитие на Турция – сравнение с Германия, Франция, Италия, Испания и със средните данни за ЕС-27 по такива параметри като (1) икономически растеж, (2) растеж на потреблението, (3) задължения като % от БВП, (4) % на населението над 64 години, (5) % на безработицата³

Таблица 1. Динамика на БВП на Турция през последните години

Година	Растеж на БВП в %
2010 година	9.2
2011 година	8.5
2012 година	3.0(прогноза)

² <https://www.cia.gov/library/publications/the-world-factbook/geos/tu.html>

³ www.toroslar.com.tr

Основни измерения и цели на „неосманизма“ в съвременна Турция

Като идейна платформа се смята, че „неосманизмът“ е концептуализиран във фундаменталния труд на Ахмед Давутоглу „Стратегическа дълбочина“ (Stratejik Derinlik). Този роден в провинция Коня 54 годишен ерудиран учен и дипломат е ключова фигура в политическите кръгове на съвременна Турция. Той е външен министър на страната от 2009 година.

Смята се, че ключови турски и чужди вдъхновители на неосманизма са такива като:

- Бившият турски президент Тургут Йозал (1927-1993);
- Джордж Фридмън – американски геополитик, ръководител на Стратфор;
- Известния американски неоконсерватор Пол Уолфовиц.

Фиг.5. Архитект на геополитическата концепция на „неосманизма“ е турският външен министър Ахмет Давутоглу.

Редица заявления на Ахмет Давутоглу дават добра представа за концептуалната същност на „неосманизма“:

„Имаме наследство, оставено ни от Османската империя. Наричат ни „неоосманци“. Да, ние сме „новите османци“. Принудени сме да се занимаваме със съседните страни. И даже с тези в Африка. Великите държави са объркани от това, което се случва“.

„Османската империя е част от нашата история, а ислямът – един от елементите на културата ни. Западноевропейската ориентация е наш исторически опит, а тюркизмът – основното ни движение“.⁴

Ключовите моменти, които характеризират концептуалната платформа на „неосманизма“ могат да бъдат обобщени по следния начин:

⁴ Вж. Дарко Танаскович, Неосманизмът. Турция се връща на Балканите, ИК «Изток Запад», С. 2010

- Турция има претенциите да стане водещ „модернизатор“ на Близкия и Средния изток, предлагайки „умерена исламистка платформа“ и умение да се хармонизират взаимоотношенията със Запада;

- Турция се предлага в ролята на интегратор в социо-икономически и социо-културен план на три региона: Балкани, Близък Изток и Северна Африка. В тази връзка е и концепцията за турския евро-азиатизъм;
- На основата на гореказаното амбициите са постепенната трансформация на Турция не просто в регионален хегемон, но в „световна държава“, т.е. превръщането и в геополитически и геоекономически център. Според най-крайните привърженици на неоосманизма Турция трябва да се превърне в център на „новия халифат“ (neo-halifelik) за целия мюсюлмански свят.⁵

Казано по друг начин „неоосманизмът“ представлява идея за своеобразна „реставрация“ на Османската империя в съвременните условия чрез някакви „модерни форми на доминация“, които засега не е ясно какви ще бъдат. Но съвременността предлага такова разнообразие от такива форми, че не е трудно да бъде структуриран определен комплекс от такива, които да бъдат използвани по определен начин.

Днес в Турция се говори за това, че поставените цели ще се постигат с „мека сила“. Въпреки че следва засега в руслото на глобалната политика на САЩ и НАТО Турция освен евро-атлантически интереси определено си поставя собствени стратегически цели.

⁵ В реч на Ахмет Давутоглу пред турския дипломатически корпус, произнесена през януари 2010, той заявява, че свръхзадача на Турция е да се превърне не в регионална, а в световна държава, посочвайки, че такава възможност и дават нейното географско положение, историята и дипломатическият и опит- вж. пак в Д.Танаскович.Неоосманизмът.....

Перспективи и предизвикателства пред „неоосманизма“ като идеология и политика

Известно е, че съществува логика на намеренията и логика на обстоятелствата. В случая с „неоосманизма“ се срещаме именно с тази ситуация. Доколкото намеренията на „неоосманския елит“ на Турция отговаря на действителните обстоятелства в зоната, която е обект на възжелания – Балканите, Близкия Изток и Северна Африка, а пък и в самата Турция?

Тук трябва да се отбележи, че съществуващият исторически спомен на народите, които във времето са били част от Османската империя, определено не е позитивен по отношение на „неоосманистките стремежи“. Това е вярно даже, когато става дума за народи, които са част от територии, където ислямът е доминираща цивилизационна конфесия. Да не говорим за тези страни и народи, най-вече на Балканите, където една от презумпциите на съвременната им държавност се основава на отрицанието на периода на османизма. Доколкото именно владичеството на Османската империя се разглежда като ключов фактор за забавянето в историческото им развитие спрямо другите европейски народи.

Застава въпросът с какво съвременна Турция е готова да привлече, т.е. да „интегрира“, въпреки лошите исторически спомени, различните страни и народи. Ако във времената на Османската империя жестокостта и насилието са били „лепилото“ на амалгамата от народи, религии и култури, днес какво може да играе ролята на такова „лепило“? „Неоосманистката концепция“ не дава отговор на този въпрос.

Въпреки несъмнената през последните няколко години икономическа динамика на Турция, достатъчни ли са нейните ресурси и преимущества за превръщането и в геоикономически център на региона, да не говорим за такъв в световен план? Да си геоикономически център, макар и в регионален план, означава следното:

- Наличието на значима ресурсна база – природни ресурси и пазари, които си готов да „споделяш“ в една или друга степен или форма за да може да интегрираш;
- Наличието на значима технологична база, т.е. способността да формираш собствена технологична зона, като по този начин „интегрираш“ чрез „споделяне“ на технологични знания, формиращи развитие.

Определено може да се каже, че въпреки успешното икономическо развитие през последните години Турция на дадения момент не може да предложи нито едното, нито другото, за да може да стане ядро на кристализацията на нов геоикономически център.

В геополитически план като фактор за интеграция може да бъде „сигурността“, т.е. предлагаш „сигурност“, „закрила“ срещу определена опасност, като по този начин създаваш предпоставки за „привличане“.

Въпросът, обаче, е в това, че страните, които Турция желае да интегрира не просто не виждат в Турция източник на сигурност, но точно обратното, тя е разглеждана като източник на заплаха. И въпреки, че официална Турция е обявила политика на „нула проблеми“ със своите близки и по-далечни съседи, има неща, които ги карат да бъдат нащрек. Такова е, например, поведението на страната спрямо Сирия, с която преди време се поддържаха изключително добросъседски отношения. Но днес ситуацията е точно обратната. Подобно развитие на събитията не може да не предизвиква тревога у съседите на Турция.

Съществува и едно друго предизвикателство пред „неосманистките стремежи“ и то е вътре в самата Турция. Доколко страната е готова от гледната точка на вътрешната хомогенност, предвид кюрдските и другите проблеми, да насочи ресурси за външна експанзия? Не са ли повече нужни същите тези ресурси за:

- повишаване на социалното равнище на собственото население;
- за туширане на вътрешни, включително и етнически проблеми и тенденции на сепаратизъм;
- постигането на политическо единство, доколкото последното е в условията на засилваща се ерозия предвид сблъсъка с някои твърди привърженици на кемализма и противниците на исламисткия фундаментализъм и други.

В крайна сметка няма ли разпиляването на такива ресурси в изпълнение на стремежи за регионална хегемония да създадат повече проблеми, отколкото да формират ползи. Като че ли развитието на ситуацията в Сирия върви именно в такава проблемна насока.

На всичко това „неосманизмът“ и като идеен и идеологически комплекс, и като политически проект, а още по-малко като социално-икономическа реалност, нито дава отговор, нито, ще подчертаем ние, е способен да даде отговор.

Защото такъв проект би следвало да бъде „примамлив“ за всички, които правиш опити да „интегрираш“, да предизвиква техния интерес в най-различни аспекти. Позоваването на едно минало, което в никакъв случай не е еднозначно, а точно обратното, не може да бъде устойчива основа за перспективно бъдеще. От тази гледна точка „неосманизмът“ е безплодна конструкция.

Вместо заключение - въпросите, които поставя „неосманизмът“ пред България

Когато правим извода, че „неосманизмът“ е безплодна конструкция, трябва да кажем, че той в никакъв случай не е безопасна такава. Особено когато се има предвид „външната подкрепа“ за създаване на псевдорегионалистки платформи. Ние твърдим, че той е безплоден като източник на позитивно развитие, както за субекта на въздействие – Турция, така и за обектите на това въздействие – балканските, близоизточните и североафриканските страни и народи. Но именно тази безплодност го прави изключително опасен. Тъй като липсата на позитиви, може да го направи източник на негативи.

Казано по друг начин постигането на целите да се търси не чрез предлагането на полезни преимущества, а чрез формирането на негативни въздействия, каквито могат да бъдат опитите за ерозиране на чуждата държавност. Именно такава ситуация наблюдаваме в Сирия.

Ето защо „неосманизмът“ поставя пред България редица въпроси, които изискват умни отговори и решителни действия предвид опасностите, които носи тази конструкция за България като народ и държавност. Първият въпрос е доколко евро-атлантическия формат, в рамките на който е нашата страна, предлага достатъчна сигурност – цивилизационно-културна, социално-политическа, икономическа и прочее, особено на фона на кризата на ЕС и новата политика на „псевдорегионализация“ на САЩ? Няма ли евро-атлантическата „солидарност“ да се окаже геополитически и геоикономически капан, от който няма измъкване за държавния суверенитет на България? И съответно как следва да се действа ако отговорът на този въпрос е утвърдителен? И съответно възникват редица други въпроси, например, като този – нужно ли е България да търси баланс чрез разширяване на взаимодействията с по-широк кръг държави, включвайки цивилизационно близки страни от Балканите и преди всичко Русия?

Следва да кажем, обаче, че ключовият отговор на всички въпроси е в това дали страната ни ще успее да преодолее днешния формат на провеждане на външна политика на доброволно „приклякване“, ще съумее ли да сложи край на тенденцията на десуверенизация и «де-етатизация» на нацията, да се спре словоблудieto на многоцветните партийни «псевдоелити», да се възроди държавната воля, национално-патриотичното и социално-хуманистичното начало в развитието на България.

Използвани източници

Танаскович 2010: Танаскович, Дарко. *Неоосманизмът. Турция се връща на Балканите*. ИК «Изток Запад», С. 2010;

«*Il ritorno del sultano*», Limes, 19.4.2010.

<https://www.cia.gov/library/publications/the-world-factbook/geos/tu.html>

www.toroslar.com.tr